
MIDDELEEUWSE HERPETOLOGIE

DEEL 10: HIER COEMT L - HOERT VAN DER N

Door: Marcel van der Voort, Heerbaan 14,
5721 LS Asten.

Inhoud: Inleiding - Zijn venijn es niet so
swaer - Natrix es een serpent - Dits die
macht van der nader - Literatuur.

INLEIDING

Het woord "serpent" hield vroeger meer in
dan tegenwoordig. Vandaar dat Van Maerlant
hier ongestoord de *Lacerta* kan behandelen.

Foto 1: Nadera, v. Maerlant, folio 125.

Hij wijdt er een gering aantal verzen aan,
evenals aan de *Matrix*. De *Nader* komt iets
uitgebreider aan bod.

SIJN VENIJN ES NIET SO SWAER

Lacerta es een clene serpent,
510 *Datmen in vele landen kent,*
Ende heeft IIII voete, als wijt weten.
Sine tonghe es in tween ghespleten.
Sijn venijn es niet so swaer
Als menech wormes, wet overwaer.
(Vss 509-514)

De *Lacerta* is een klein serpent, dat men in
veel landen tegenkomt. Het dier heeft 4
voeten, zijn tong is gespleten. Het vergif
van de *Lacerta* is niet zo sterk als dat van
menig andere slang, wees daarvan overtuigd.

515 *Clene jonghekinne si draghen.*
Some boeken hoermen ghewaghen,
Datse die moeder alle verslaet
Tote ene, dat haer ontgaet,
Dat wreict up vader ende up moeder
520 *Daer na suster ende broeder.*
(Vss 515-520)

De *Lacerta* draagt kleine jongen. In sommige
boeken kun je lezen, dat de moeder al haar
jongen doodt op één na, dat haar kan ont-
vluchten. Het overgebleven jong wreikt
vervolgens op vader en moeder zijn gedode
zusters en broers.

In India vindmense, horic gewagen,
die XXIIII voete draghen,
Van ghedaene scoen ende claer.
Nu hoert van der N hier naer.
(Vss 521-524)

In India treft men, naar gezegd wordt, exemplaren aan die 24 voeten hebben en die er erg mooi en schitterend uitzien. Luister nu naar wat er over de N te vertellen valt.

NATRIX ES EEN SERPENT

525 *Natrix es een serpent,
Als Lucaen ende Ysidorus kent,
Dat met orine maect onreine
Putten, beken ende fonteine,
Daert in luuschet ende leghet,*
530 *Des anders gheen serpent en pleghet.*
(Vss 525-530)

Lucanus en Isidorus vertellen van de slang die Natrix heet, dat het met zijn urine putten, beken en bronnen vergiftigt, doordat het dier er zich in verbergt, iets wat geen enkele andere slang doet.

DITS DIE MACHT VAN DER NADER

Met de Nadera bevinden we ons in onze contreien (vs 532). Mijn Middelnederlandsch Handwoordenboek geeft als varianten van Nadere: "Adere, adre, adder. Het is bijgevolg niet àl te boud om te veronderstellen dat we dit keer inderdaad te maken hebben met onze *Vipera berus*. Het verschil tussen *nadere* en *adere* is etymologisch wel te verklaren: de begin-n van *nadere* is abusievelijk aangezien voor de eind-n van het lidwoord *een*, waarna een verkeerd gelegde woordgrens voor de rest heeft gezorgd (Franck et al., 1971, pag. 9).

*Nadera dats een serpent,
Datmen in Dietschen lande bekend.
Men vintse beide cleen ende groet.*

8

(vss 531-533)

De adder is een slang die men in het Dietse land aantreft. Waarmee Van Maerlant vermoedelijk bedoelt aan te geven de landen die we nu Nederland en België noemen, terwijl er vermoedelijk ook nog een stukje Duitsland toe gerekend mag worden. Men vindt ze klein zowel als groot.

*Sijn venijn dats harde groet,
535 Men heefter triacle jeghen.
(vss 534-535)*

De adder beschikt over een dodelijk vergif, als men er geen serum tegen heeft (zie verderop).

*Scone vel si te hebben pleghen.
Haer blasen es snel van moghentheden.
Men neme een roede versch ghesneden,
Ende doe den naderen blasen daer an,
540 Te hant verdroeghet si dan.
(vss 536-540)*

Adders hebben gewoonlijk een mooie huid. Hun sissen heeft een boosaardige kracht. Neem maar eens een vers afgesneden tak en laat een adder daar maar eens tegen ademen. De tak verdroogt dan direct.

*Neemt oec een swaert scoen ende clær,
Ende laetse daer op blasen daer,
Dat swaert ontvaerwet altegader:
Dits die macht van der nader.
(vss 541-544)*

De kwaadaardigheid van de adderadem kun je ook anderszins aantonen: men neme daartoe een mooi en goed gepoetst zwaard en daar laat men vervolgens de adder op ademen.

Direct verkleurt het zwaard helemaal. Zo machtig is de adder.

545 *Woert oec een man in den voet ghebeten,*
Dat venijn loopt upwaerts, alswi werten,
Ende ommegaet des menschen lede,
Ende coemter herten mede,
So valt die mensche neder doet:
550 *Dat doet sine hitte groet.*
Die hier of ghebeten waerd,
Men hanghe sijn hoeft neder waerd,
So moet tfenijn in den voet bliven,
Want sine nature wille becliven;
555 *Ende men sal die bete uutsniden,*
So gheneesment in corten tiden.
(vss 545-556)

Van Maerlant informeert ons over de toenmalige kennis van de menselijke anatomie en fysiologie en doet ons meteen een therapie tegen gifbeten aan de hand die niet bij velen bekend zal zijn: probeert u het bij gelegenheid eens! Een en ander gaat als volgt in zijn werk: als een mens in de voet wordt gebeten, kruipt het vergif naar boven, zoals bekend is, gaat dan door alle menselijke ledematen om tenslotte bij het hart uit te komen. Eenmaal daar aangekomen, zorgt het vergif ervoor, dat de mens dood ter aarde valt. Dat wordt veroorzaakt door de grote hitte van het vergif. En dan de therapie: men moet een gebetene met zijn hoofd naar beneden hangen, want dan moet het vergif (dat immers omhoog kruipt) in de voet blijven zitten. Een eigenschap van het vergif is namelijk, dat het de neiging heeft op de plek te blijven zitten waar het is binnengedrongen. (We gaan stilzwijgend voorbij aan de tegenstrijdigheid van Van Maerlant's uitspraken in de vss 546 en

545.) Als men dat gedaan heeft, moet men de wond uitsnijden, dan geneest men ze in korte tijd.

*Die seker gaen wille ende wesen
In steden, daer men ontsiet van desen,
Wrive sine blote leden*

560 *Met alsine ende met ruten mede,
So sullen hem dese wormen vlien.
Nu suldi namen in P besien.
(vss 557-562)*

Wie geen gevaar wil lopen op plaatsen waar te vrezen valt voor adders, moet zijn blote ledematen inwrijven met alsem en wijnruit. Dit laatste middel troffen we al eerder aan als probaat middel tegen slangen (Van der Voort, 1989,). In dat geval zullen de adders voor de mens wegvluchten. We gaan de volgende keer naar de P kijken.

LITERATUUR

Franck, Van Wijck, Van Haeringen, 1971,
Etymologisch Woordenboek der Neder-
landsche Taal. 's-Gravenhage 1971.

Maerlant, Jacob van, Der Naturen Bloeme
Ed. Dr. Eelco Verwijs, Leiden 1878.
Ongewijzigde herdruk 1980.

Voort, Marcel van der, 1989, Middeleeuwse
Herpetologie deel 5, Basiliscus es in
Dietsche een kueninxkijn. Litt. Serp.
vol. 9 (5): 202-214.